

1.

Репатрійовані українські німці на лісопавалі в Удмуртії.
1950. Збірка А. Айсфельда

Repatriierte Ukrainedeutsche bei Forstarbeiten in
Udmurtien. 1950. Sammlung A. Eisfeld

Депортовані у роки війни в азіатські регіони СРСР німці були поставлені під нагляд місцевих органів НКВС. Положення спецпоселенців було вкрай важким. У Казахстані і Сибіру багатьох із них розмістили у непридатних для проживання господарських приміщеннях, без опалення і електрики, часто і без питної води. Продукти харчування (200–400 г хлібу за трудовень) отримували лише призначені на роботи, а утриманці – старі та діти – продовольства не отримували. Відсутність медичного обслуговування погіршила скрутне становище знесилених і виснажених людей, які залишилися без зимового одягу. Самостійний пошук роботи і харчування був заборонений. Епідемічні захворювання призвели до вимирання багатьох родин.

У лютому 1944 р. були створені районні і селищні комендатури НКВС. Їхнім основним обов'язком було перешкоджати втечам із місць обов'язкового поселення. Для цього створювалася мережа оперативних агентів й інформаторів із середовища спецпоселенців. Спецпоселенці поділялися на десятидворки і п'ятидворки, повнолітні повинні були щомісячно відмічатися у коменданта, а голова родини негайно повідомляти його про зміни у складі родини й особисто відповідати за дотримання членами родини обов'язків спецпоселенців. Старші п'яти- і десятидворок особисто відповідали за «опікуваних», тобто вели за ними гласний нагляд.

4.

Зона спецпоселенців на торфо-розробці Нюрдор-Кот'я (Удмуртія). 1949. Сімейний архів Л. Плато
Zone für Sonderiedler am Torflager Njurdor-Kot'ja (Udmurtien). 1949. Familienarchiv L. Plato

Побутові умови німкенів з України на спецпоселенні в Увїнському районі (Удмуртія).
1955. Збірка А. Айсфельда

Alltägliches Leben deutscher Frauen in einer Sonderiedlung im Rayon Uwa (Udmurtien).
1955. Sammlung A. Eisfeld

6.

Житло репатрійованого проповідника П. Ремпеля при ст. Ояш (Новосибірська обл.), де родина жила 10 років з 1945 р. Початок 1950-х рр.
Behausung des repatriierten Predigers P. Rempel nahe der Bahnstation Ojasch (Gebiet Nowosibirsk), welche die Familie 10 Jahre lang seit 1945 bewohnte. Anfang 1950er Jahre

Діти спецпоселенців, які працювали під час шкільних канікул на сушці торфу (Нюрдор-Кот'я, Удмуртія). 1949. Сімейний архів Л. Плато

Kinder von Sonderiedlern arbeiteten während der Schulferien beim Torftrocknen (Njurdor-Kot'ja, Udmurtien). 1949. Familienarchiv L. Plato

Після мобілізації чоловіків до трудових колон у бюджеті родини бракувало їхнього пайка, а після мобілізації жінок, у яких не було дітей, молодших за 3 роки, десятки тисяч дітей у віці 3–14 років залишалися під опікою родичів, які навіть себе не могли прогодувати. Різко зросла кількість безпритульних дітей, що поневірилися у пошуках хлібу і притулку. У 1946 р. у Казахстані тільки 24 % німецьких дітей шкільного віку могли відвідувати школу. У дитячих садках знаходилися лише 7,7 % дітей дошкільного віку.

1945 р. на спецпоселення відправили репатрійованих із Німеччини й інших країн німців – громадян СРСР, а також німців, які отримали статус «фольксдойче», але які не залишали території СРСР. Всі, хто досяг віку 10-и років, були взяті на персональний облік. 18 серпня 1945 р. Держкомітет оборони ухвалив рішення направити на спецпоселення строком на 6 років представників депортованих народів, у т.ч. німців, колишніх військовослужбовців і військовозобов'язаних Червоної Армії, які потрапили у полон і служили у германських збройних силах або поліції.

1948 р. керівництво СРСР у кілька етапів посилює репресії проти спецпоселенців усіх національностей. 3 червня РМ СРСР ухвалив увести покарання за ухилення від суспільно корисної праці ув'язненням на 8 років. У листопаді режим спецпоселення був посилений рішенням РМ СРСР, указом ПВР СРСР і наказом МВС СРСР. Самовільний виїзд із місця спецпоселення без дозволу коменданта НКВС кваліфікувався як втеча. Мірою покарання за це передбачалися 20 років каторжних робіт. Основною метою посилення було завадити поверненню депортованих народів до регіонів їх довоєнного проживання, тобто закріпити результати етнічних чисток.

Ця політика продовжилася у 1951 р. У квітні розроблялася директива, метою якої було залишити депортованих, репатрійованих німців і «фольксдойче» на спецпоселенні довічно (незалежно від їхньої національності). Указ ПВР СРСР (9 жовтня) предписав залишити осіб цих категорій на спецпоселенні довічно. Більш жорстка політика радянського керівництва призвела до того, що 27 грудня режим спецпоселення було розповсюджено і на тих німців, які до війни проживали у Сибіру і Казахстані. Послаблення для окремих груп почали вводити після смерті Сталіна, з 1954 р. Сам режим спецпоселення було відмінено 13 грудня 1955 р. без права повернення в області довоєнного проживання.

8.

9.

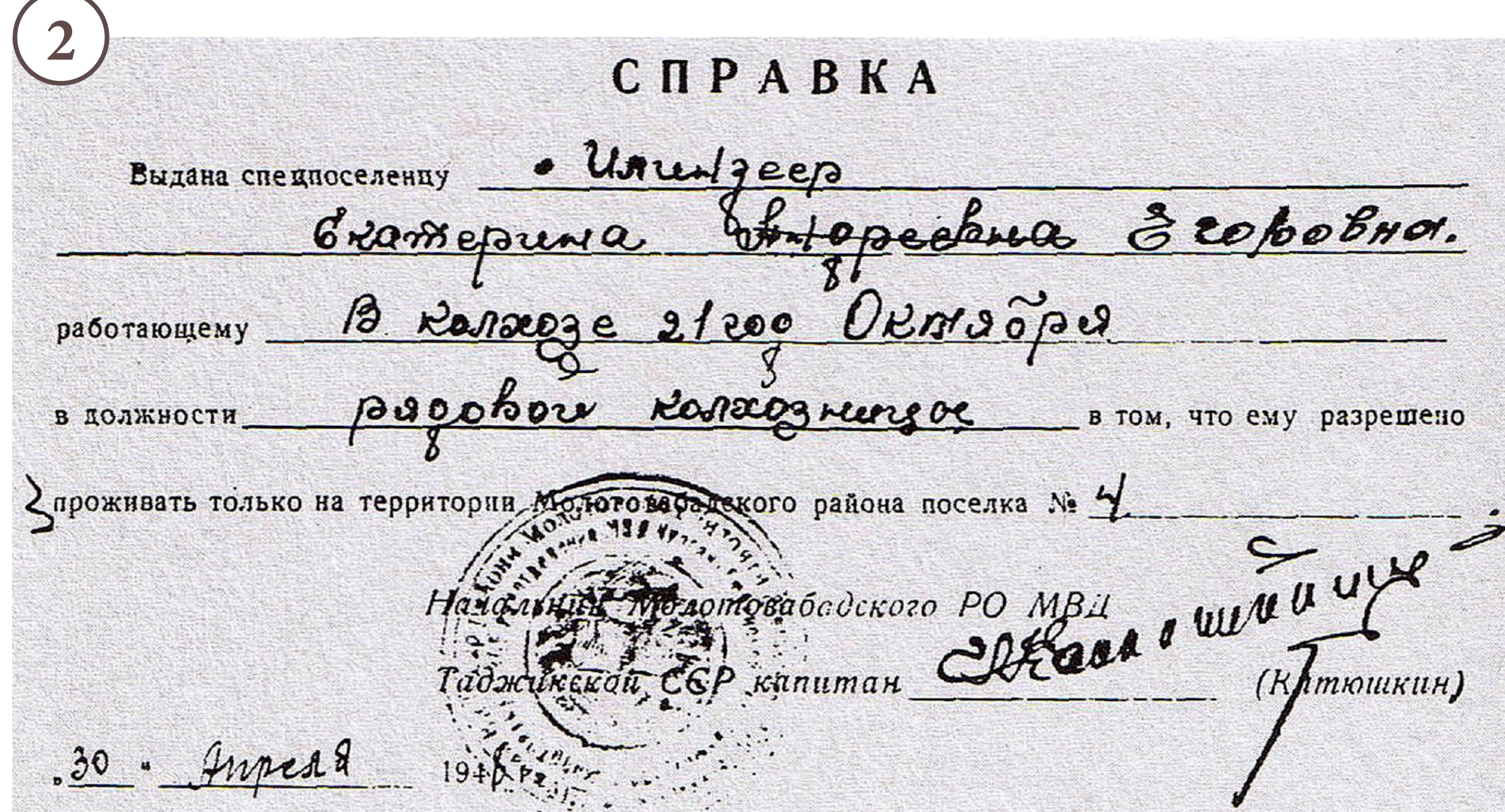
РАСПИСКА

1948 года, декабря „16“ дня, мне, выселенцу Виктору Викторовичу Зенковичу 1931 года рождения.

объявлен Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 ноября 1948 года об уголовной ответственности за побеги из мест обязательного и постоянного поселения.

При этом разъяснено мне, что за самовольный выезд (побег) с места обязательного поселения я буду привлечён к уголовной ответственности и осуждён на 20 лет каторжных работ.

В чём и расписываюсь Виктор Зенкович

2.

Довідка про обмеження проживання спецпоселенки Є. Ільзеер тільки у селищі № 4 Молотовабадського району (Таджикська РСР).
1948. Збірка А. Айсфельда

Bescheinigung über die Einschränkung des Wohnrechts der Sonderiedlerin K. Illenseer auf die Siedlung Nr. 4 in Rayon Molotowabad (Tadschikische SSR).
1948. Sammlung A. Eisfeld

Die während der Kriegsjahre in die asiatischen Regionen der UdSSR deportierten Deutschen wurden unter die Aufsicht der örtlichen Organe des NKWD gestellt. Die Lage der Sonderiedler war äußerst schwierig. In Kasachstan und Sibirien wurden viele von ihnen in als Wohnraum nicht tauglichen Wirtschaftsgebäuden ohne Heizung und Elektrizität, oft auch ohne Trinkwasser untergebracht. Lebensmittel (200–400 g Brot für die Arbeitseinheit) bekamen nur zur Arbeit Eingeteilte. Nichtberufstätige – Betagte und Kinder – bekamen keine Lebensmittel. Das Fehlen einer medizinischen Versorgung verschlimmerte die Notlage der entkräfteten und ausgezehrt Menschen, die ohne Winterkleidung blieben. Das selbständige Suchen nach Arbeit und Nahrung war verboten. Ansteckende Krankheiten hatten das Aussterben ganzer Familien zur Folge.

Im Februar 1944 wurden Rayon- und Siedlungskommandanturen des NKWD geschaffen. Ihre wichtigste Aufgabe bestand darin die Flucht aus den Orten der Zwangsansiedlung zu verhindern. Dafür wurde ein Netz aus operativen Agenten und Zuträgern aus den Reihen der Sonderiedler gebildet. Die Sonderiedler wurden in Zehner- und Fünferhaushalte eingeteilt, die Volljährigen mussten sich monatlich beim Kommandanten melden. Das Familienoberhaupt musste unverzüglich die Veränderungen im Familienbestand melden und persönlich für die Einhaltung der Pflichten des Sonderiedlers durch die Mitglieder seiner Familie haften. Die „Ältesten“ der Fünfer- und Zehnerhaushalte waren persönlich für ihre „Mündel“ verantwortlich, d. h. sie übten darüber die öffentliche Aufsicht aus.

5.

7.

Nach der Mobilisierung der Männer in die Arbeitskolonnen fehlte im Haushalt auch ihre Lebensmittelration und nach der Mobilisierung der Frauen, die keine Kinder im Alter unter 3 Jahren zu betreuen hatten, verblieben zehntausende Kinder im Alter zwischen 3 und 14 Jahren in der Obhut von Verwandten, die nicht mal für sich selbst Lebensmittel bekamen. Sprunghaft angestiegen ist die Anzahl der verwahrlosten Kinder, die auf der Suche nach Brot und einer Bleibe umherirrten. 1946 konnten in Kasachstan nur 24 % der schulpflichtigen deutschen Kinder eine Schule besuchen. In den Kindergärten waren nur 7,7 % der Kinder im Vorschulalter untergebracht.

1945 wurden dem Regime der Sonderiedlung aus Deutschland und anderen Ländern repatriierte deutsche Bürger der UdSSR unterstellt, sowie Deutsche, welche den Status „Volksdeutsche“ zuerkannt bekamen, die UdSSR aber nie verließen. Alle über Zehnjährigen wurden persönlich registriert. Am 18. August 1945 hat das Staatliche Verteidigungskomitee beschlossen für 6 Jahre in die Sonderiedlung alle Angehörigen der deportierten Völker, darunter auch die Deutschen, einzuweisen, die als ehemalige Militärangehörige oder Wehrpflichtige der Roten Armee in Gefangenschaft gerieten und in den deutschen Streitkräften oder in der Polizei dienten.

1948 hat die Führung der UdSSR in mehreren Schritten die Repressionen gegen die Sonderiedler aller Volkszugehörigkeiten verschärft. Am 3. Juni hat der Ministerrat der UdSSR beschlossen die Strafe von 8 Jahren Gefängnishaft für das Entziehen von gesellschaftlich nützlicher Arbeit einzuführen. Im November wurde das Regime der Sonderiedlung durch einen Beschluss des Ministerrates der UdSSR, einen Erlass des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR und einen Befehl des Innenministeriums der UdSSR verschärft. Das eigenmächtige Verlassen des Ortes der Sonderiedlung wurde als Flucht qualifiziert. Dafür wurden als Strafe 20 Jahre Sträflingsarbeit vorgesehen. Die Hauptaufgabe bestand darin, die Rückkehr der deportierten Völker in die Siedlungsregionen der Vorkriegszeit zu verhindern, d. h. die Ergebnisse der ethnischen Säuberungen sicherzustellen.

Diese Politik wurde 1951 fortgesetzt. Im April wurde eine Direktive erarbeitet, deren Ziel es war, die deportierte und repatriierten Deutschen sowie die „Volksdeutschen“ (ungeachtet ihrer Volkszugehörigkeit) für ewige Zeiten in der Sonderiedlung zu belassen. Der Erlass des Präsidiums des Obersten Sowjets der UdSSR (9. Oktober) hat den Verbleib der Personen dieser Kategorien für ewige Zeiten in der Sonderiedlung verfügt. Die Verschärfung der Politik der sowjetischen Führung hat dazu geführt, dass am 27. Dezember das Regime der Sonderiedlung auch auf die Deutschen ausgeweitet wurde, die schon vor dem Krieg in Sibirien und Kasachstan wohnten. Erleichterungen für einzelne Gruppen wurden erst 1954, nach Stalins Tod, gewährt. Das Regime der Sonderiedlung wurde am 13. Dezember 1955 aufgehoben, ohne Recht auf Rückkehr in die Siedlungsgebiete der Vorkriegszeit.

8. Бригадир М. Гаценбеллер була внесена до дошки соцзмагання. Її бригада, яка складалася з репатрійованих українських німкенів, відзначилася на торфорозробці у селищі Рябово (Удмуртія).
1955. Музей при школі селища Рябово

Die Brigadeleiterin M. Hatzembühler wurde auf der Wettbewerbstafel gezeigt. Ihre, aus repatriierten ukrainedeutschen Frauen bestehende Brigade, hat sich bei der Torfgewinnung in der Siedlung Rjabowo (Udmurtien) hervorgetan. 1955. Museum an der Schule der Siedlung Rjabowo

9. Завантаження колод на вузькоколіївку. 17-а лісоділянка (Удмуртія). 1950. Збірка Г. Церра
Verladen der Baumstämme auf die Schmalspurbahn. 17. Waldrevier (Udmurtien). 1950. Sammlung G. Zerr